

Restauració virtual de la Teulada gòtica

Joan Llobell

Restauració virtual de la Teulada gòtica

Joan Llobell

Edita:

INSTITUTO ALICANTINO DE CULTURA **JUAN GIL-ALBERT**
DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE ALICANTE

Colaboran:

Bancaixa
el compromís social

 UNIVERSITAS
Miguel
Hernández

© Autor del libro: JOAN LLOBELL, Alicante, 2009. Doctor en Bellas Artes, Artista Plástico y Profesor de la Facultad de Bellas Artes de Altea de la Universidad Miguel Hernández. www.joanllobell.es

Edita: Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil Albert (Diputación Provincial de Alicante).

Colaboran: Bancaixa. Universidad Miguel Hernández de Elche.

Texto del autor de libro: JOAN LLOBELL.

Texto de acompañamiento: PILAR ESCANERO DE MIGUEL. Doctora en Bellas Artes, Historiadora del Arte, Profesora de la Facultad de Bellas Artes de Altea de la Universidad Miguel Hernández.

Traducción de los textos al valenciano: JAUME BUIGUES.

Traducción al inglés: FRANCISCO TRUJILLO.

© Diseño y maquetación: SILVIA VIANA CHAVES. 2009.

Colaborador técnico de fotografía: PEPE ZARAGOZÍ.

© Impresión:

I.S.B.N.:

Depósito legal:

Este libro está basado en el trabajo de investigación que se realizó con un I + D + I de Acciones Especiales titulado "Estudi del patrimoni histórico-artístic de la Teulada gòtica" concedido por la Consellería de Empresa, Universidad y Ciencia en el año 2006, siendo investigador responsable y único Juan José Llobell Andrés (Joan Llobell). Año 2010.

Aquest llibre està basat en el treball d'investigació que es va fer amb un I + D + I d'Accions Especials titulat "Estudi del patrimoni histórico-artístic de la Teulada gòtica" concedit per la Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència en l'any 2006, del qual va ser investigador responsable i únic Juan José Llobell Andrés (Joan Llobell). Any 2010.

Index

Text de Joan Llobell (autor del llibre): "Restauració virtual dels elements arquitectònics gòtics de les façanes del conjunt històric de Teulada"	7
Tipologia de façanes	18
Text de Pilar Escanero de Miguel: "Parlem de l'ànima immortal d'un poble"	19
Carrer Cervantes (Carrer del Mig)	25
Carrer Colom (Carrer d'Avall)	31
Carrer de Dalt	57
Carrer de la Divina Pastora	63
Carrer Doctor Moll (Carrer Fondo)	69
Carrer de l'Hostal	73
Carrer del Migdia	91
Carrer Sant Josep (Carrer de la Sala)	95
Carrer Vives	99
Església de Santa Caterina (Bé d'Interés Cultural)	103
Plànol (ubicació de les cases gòtiques)	109

----- **Restauració hipotètica**

Carrer d'Avall (restauració)

*Dedique aquest llibre als meus iaïos
i avantpassats que van viure a Teulada*

Joan Llobell

RESTAURACIÓ VIRTUAL DELS ELEMENTS ARQUITECTÒNICS GÒTICS DE LES FAÇANES DEL CONJUNT HISTÒRIC DE TEULADA

Aquest llibre és el resultat del treball d'investigació "Estudi del Patrimoni Històric Artístic de la Teulada Gòtica" realitzat amb un projecte d'I+D+I d'accions especials de la "Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència" de l'any 2006, del qual vaig ser l'únic investigador. Es tracta d'una restauració fotogràfica virtual, de l'aspecte que tindrien les façanes de les vint-i-cinc cases gòtiques i tardogòtiques del conjunt històric "la Teulada Gòtica Emmurallada", si foren restaurades.

La restauració s'ha centrat en els elements arquitectònics gòtics de pedra calcoarenítica, "tosca", com ara les portalades adovellades, finestres amb rematat flamíger, sòcols i cantonades. En les portalades s'ha mantingut la forma rectangular que tenen en l'actualitat les portes, encara que, quan van ser construïdes, la majoria d'elles configuraven arcs de mig punt amb dovelles. Per tant, excepte en la casa núm. 13 del carrer Colom (d'ara en davant carrer d'Avall), en què s'ha reconstruït l'arcada adovellada, el criteri que s'ha seguit és el de mostrar l'aspecte real que podrien tindre aquestes cases quan es restauren aquests elements de pedra, de la mateixa manera com s'han conservat fins a l'actualitat, i s'eliminen les capes d'enlluïts i pintura d'èpoques posteriors que desvirtuen i enlletgeixen el seu aspecte original.

A fi de dur a terme aquesta restauració virtual, en la gran majoria dels casos, s'ha reflectit allò que és constatable des de la inspecció ocular. La majoria d'aquests elements arquitectònics de tradició gòtica són clarament perceptibles darrere de l'enlluït o de les mans de pintura d'èpoques posteriors. En casos aïllats, sobretot en algunes finestres, la restauració és hipotètica, basant-se en allò que era la fisonomia habitual en les cases gòtiques de Teulada i d'altres localitats de la Comunitat Valenciana com ara Morella, Ares del Maestrat o València. En aquests casos caldria realitzar prospeccions en les façanes per tal de confirmar aquells indicis. En la restauració fotogràfica es distingeix allò que és real, d'allò que és hipotètic.

RESTAURACIÓN VIRTUAL DE LOS ELEMENTOS ARQUITECTÓNICOS GÓTICOS DE LAS FACHADAS DEL CONJUNTO HISTÓRICO DE TEULADA

Este libro es el resultado del trabajo de investigación "Estudi del Patrimoni Històric Artístic de la Teulada Gòtica" realizado con un proyecto de I+D+I de acciones especiales de la "Conselleria d'Empresa, Universitat i Ciència" del año 2006, del cual fui el único investigador. Se trata de una restauración fotogràfica virtual, del aspecto que tendrían las fachadas de las veinticinco casas gòticas y tardo gòticas del conjunto històric "La Teulada Gòtica Emmurallada", si fueran restauradas.

La restauración se ha centrado en los elementos arquitectónicos gòticos de piedra calcoarenítica "tosca", tales como las portadas adoveladas, ventanas con remate flamígero, zócalos y esquinas. En las portadas se ha mantenido la forma rectangular que tienen en la actualidad las puertas, aunque cuando fueron construidas la mayoría de ellas configuraban arcos de medio punto con dovelas. Por lo tanto, excepto en la casa num. 13 de la calle Colón (carrer d'Avall), en la que se ha reconstruido la arcada adovelada, el criterio que se ha seguido es el de mostrar el aspecto real que podrían tener estas casas cuando se restauren estos elementos de piedra, tal y como se han conservado hasta la actualidad, eliminando capas de enlucidos y pintura de épocas posteriores que desvirtúan y afean su aspecto original.

Para llevar a cabo esta restauración, en la gran mayoría de los casos, se ha reflejado aquello que es constatable desde la inspección ocular. La mayoría de estos elementos arquitectónicos de tradición gòtica son claramente perceptibles detrás de la capa de enlucido o pintura de épocas posteriores. En casos aislados, sobre todo en algunas ventanas, la restauración es hipotética, basándose en lo que era la fisonomía habitual en las casas gòticas de Teulada y de otras localidades de la Comunidad Valenciana como Morella, Ares del Maestre o Valencia. En estos casos habría que realizar catas en las fachadas para confirmar dichos indicios. En la restauración fotogràfica se distingue lo que es real, de aquello que es hipotético.

Algunes reixes, finestres i un nombre considerable d'elements decoratius, són fruit de reformes que han patit aquests edificis al llarg de la història, fonamentalment durant els segles XVIII i XIX. Aquesta evolució històrica ha estat respectada en la restauració virtual efectuada. En algunes cases s'ha canviat el color de les façanes per tal de mostrar una solució estètica més coincident amb el seu valor patrimonial.

És molt improbable que la majoria d'aquestes cases tingueren balcons quan van ser construïdes. En origen tindrien un aspecte semblant a l'encara conservat a la casa núm. 13 del carrer d'Avall, que és on millor s'ha preservat la seua fisonomia original, o com l'aspecte que tenia fins fa poc de temps la núm. 1 del carrer Vives.

Cal assenyalar que només s'han fotografiat i restaurat virtualment els elements arquitectònics de tradició gòtica de les façanes, descartant els interiors d'aquests habitatges, que compten també amb altres elements interessants de diferents èpoques, dignes de ser protegits i restaurats.

Una de les raons més importants que va fonamentar la declaració, en el mes de desembre del 2007, de la part del centre històric de Teulada ubicada a l'interior de les antigues muralles, com a Bé d'Interès Cultural (B.I.C.), en la categoria de conjunt històric, és la importància i excepcionalitat de posseir un dels conjunts urbans, realitzat en l'estil gòtic i tardogòtic de l'antiga Corona Catalanoaragonesa, més extens i millor conservat de la Comunitat Valenciana.

L'estructura de la Teulada emmurallada s'ajusta a la planificació urbana coneguda com a gòtic de conquesta, que es dona a partir del segle XIII¹. La importància d'aquest conjunt de cases amb elements arquitectònics gòtics (vinti-cinc reconegudes, encara que poden haver-hi més camuflades per reformes posteriors), concentrades en una àrea relativament reduïda, s'incrementa si tenim en consideració que la majoria d'elles van ser construïdes probablement en l'últim terç del segle XVI i a la primera del segle XVII. Aquesta possible datació,

1. El municipi de Teulada apareix anomenat documentalment per primera vegada, al segle XIII, en el Llibre del Repartiment. Aquest primitiu nucli urbà, de fundació cristiana, va dependre del castell de Calp, fins que es va convertir en municipi autònom en 1377 i va obtenir un terme municipal propi en 1386.

Algunas rejas, ventanas y un número considerable de elementos decorativos, son fruto de reformas que han sufrido estos edificios a lo largo de la historia, fundamentalmente en los siglos XVIII y XIX. Esta evolución histórica ha sido respetada en la restauración virtual efectuada. En algunas casas se ha cambiado el color de las fachadas para mostrar una solución estética más acorde con su valor patrimonial.

Es muy improbable que la mayoría de estas casas tuvieran balcones cuando fueron construidas. Tendrían un aspecto similar a la que aún tiene la num. 13 de la calle Colón (carrer d'Avall), que es la que mejor ha conservado su fisonomía original, o como el que tenía hasta hace poco tiempo la num. 1 de la calle Vives.

Hay que señalar que sólo se han fotografiado y restaurado virtualmente los elementos arquitectónicos de tradición gótica de las fachadas, descartando los interiores de estas viviendas, que cuentan también con otros elementos interesantes de diferentes épocas, dignos de ser protegidos y restaurados.

Una de las razones más importantes que fundamentó la declaración, en el mes de diciembre del 2007, de la parte del centro histórico de Teulada ubicada en el interior de las murallas, como Bien de Interés Cultural (B.I.C.), en la categoría de conjunto histórico, es la importancia y excepcionalidad de poseer uno de los conjuntos urbanos, realizado en el estilo gótico y tardo gótico de la antigua Corona Catalano Aragonesa, más extenso y mejor conservado de la Comunidad Valenciana.

La estructura de la Teulada amurallada se ajusta a la planificación urbana conocida como gótico de conquista, que se da a partir del siglo XIII¹. La importancia de este conjunto de casas con elementos arquitectónicos góticos (veinticinco reconocidas, aunque pueden haber más, camufladas por reformas posteriores), concentradas en un área relativamente reducida, se incrementa si tenemos en consideración que la mayoría de ellas fueron construidas probablemente en el último tercio del siglo XVI y principios del siglo XVII. Esta posible datación, que

1. El municipio de Teulada se nombra por primera vez en el Llibre del Repartiment en el siglo XIII. Este primitivo núcleo urbano, de fundación cristiana, dependió del castillo de Calpe, hasta que se convirtió en municipio autónomo en 1377 y obtuvo un término propio en 1386.

que hauria de ser confirmada per estudis posteriors, basada en el treball d'investigació de la història local², li confereix més interès a aquest conjunt històric, per comptar amb un nombre de cases considerable en les quals apareixen elements arquitectònics, com portalades i finestres, d'un gòtic tardà o flamíger que continua, amb algunes modificacions les solucions arquitectòniques pròpies del segle XV, època de màxima esplendor cultural i artística de l'antic Regne de València.

La data de construcció de la majoria d'aquestes cases pot deduir-se per estar ubicades en l'Eixample (la Vila Nova), barri inclòs a l'interior de l'ampliació del recinte emmurallat, de què es té constància documental que va ser construït entre l'últim terç del segle XVI i principis del segle XVII. Després de la conclusió de les muralles l'any 1610 Teulada va experimentar un gran creixement demogràfic amb la consegüent construcció de nous habitatges. La tipologia d'aquestes cases, d'estructura i planta modernes, semblants a altres renaixentistes, es caracteritza per constar de planta baixa, primera planta i "cambra". En canvi, la datació de les cases gòtiques número 47 i 51 del carrer d'Avall, número 3 del carrer de la Divina Pastora³ i número 14 del carrer Doctor Moll (carrer Fondo) és quasi amb tota seguretat anterior (segles XIV–XV) per estar ubicades a l'interior del barri medieval (la Vila Vella). La tipologia d'aquestes cases, de dimensions molt més reduïdes, amb planta baixa i "cambra" confirmaria aquesta cronologia.

Aquesta tradició gòtica, que a la comarca de la Marina Alta de la Comunitat Valenciana probablement perviu fins al segle XVIII, i fins i tot en algunes cases de camp fins a èpoques més recents, es manifesta sobretot en les portalades adovel·lades i finestres quadrades amb rematada flamígera. Hi ha dos tipus de finestra que es distingeixen pel tipus de motlura. Una més simple que és la més habitual i una altra més elaborada, com les que existeixen a la casa núm. 17 del carrer d'Avall, la núm. 1

2. Joan Ivars Cervera i Josep Ivars Pérez. "Informe sobre els fonaments històrics i l'estructura urbana de la vila de Teulada" en la "Sol·licitud d'Incoació per a la declaració de Bé d'Interès Cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada" realitzada per Joan Llobell i enviada a la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura. 2005.

3. L'existència d'una portalada gòtica en aquesta casa està basada en la investigació realitzada per l'historiador de Teulada, Jaume Buigues. En l'interior, a la planta baixa, hi ha un arc gòtic rebaixat que podria datar-se aproximadament en el S. XV.

hauria de ser confirmada per estudis posteriors, basada en el treball d'investigació realitzat per historiadors locals², li confiereix més interès a este conjunt històric, per contar con un número de casas considerable en las que aparecen elementos arquitectónicos, como portadas y ventanas, de un gótico tardío o flamígero que continúa, con algunas modificaciones, soluciones arquitectónicas propias del siglo XV, época de máximo esplendor cultural y artístico del antiguo Reino de Valencia.

La fecha de construcción de la mayoría de estas casas puede deducirse por estar ubicadas en l'Eixample "La Vila Nova", barrio incluido en el interior de la ampliación del recinto amurallado, del que se tiene constancia documental que fue construido entre el último tercio del siglo XVI y principios del siglo XVII. Después de la conclusión de las murallas en el año 1610 Teulada sufrió un gran crecimiento demográfico con la consiguiente construcción de nuevas viviendas. La tipología de estas casas, de estructura y planta modernas, similares a otras renacentistas, se caracteriza por constar de planta baja, primera planta y "cambra". En cambio, la datación de las casas góticas número 47 y 51 de la calle Colón (carrer d'Avall), num. 3 de la calle Divina Pastora³ y num. 14 de la calle Doctor Moll (carrer Fondo) es casi con toda seguridad anterior (siglos XIII–XV) por estar ubicadas en el interior del barrio medieval. La tipología de estas casas, de dimensiones mucho más reducidas, con planta baja y "cambra" confirmaría esta cronología.

Esta tradición gòtica, que en la comarca de la Marina Alta de la Comunidad Valenciana probablemente pervive hasta el siglo XVIII, e incluso en algunas casas de campo hasta épocas más recientes, se manifiesta sobre todo en las portadas adoveladas y ventanas cuadradas con remate flamígero. Existen dos tipos de ventana que se distinguen por el tipo de moldura. Una más simple que es la más habitual y otra más elaborada, como las que existen en la casa num. 17 de la calle Colón (carrer d'Avall), la num. 1 de la calle

2. Joan Ivars Cervera i Josep Ivars Pérez. "Informe sobre els fonaments històrics i d'estructura urbana de la vila de Teulada" en la "Sol·licitud d'Incoació per a la declaració de Bé d'Interès Cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada" realitzada per Joan Llobell i enviada a la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura. 2005.

3. La existencia de una portalada gòtica en esta casa està basada en la investigació realitzada per Jaume Buigues, historiador local de Teulada. En el interior, planta baixa, existe un arco gòtico rebajado que podría datarse aproximadamente en el S. XV.

del carrer Vives i la de la porta d'accés a la Sala dels Jurats i del Justícia (antic ajuntament) del segle XVII⁴. L'aspecte de les portalades té algunes similituds amb les de monuments valencians tan importants com el "Palau de la Generalitat" o el "Palau dels Borja" de Gandia.

Al seu interior, en les plantes baixes, hi ha arcs de mig punt amb capitells realitzats amb el mateix tipus de pedra. Les cases dels segles XVI - XVII tenen patis interiors, que poden tindre arcades i hi ha constància de l'existència de voltes de pedra en alguns baixos i soterranis, com en la núm. 8 del carrer Migdia. Excepcionalment compten amb alguna capella o oratori, com la casa núm. 11 i escales gòtiques de pedra, com la que existia fins a 2007 en la casa núm. 17, ambdós habitatges ubicats al carrer d'Avall.

Una altra de les raons que va avalar la declaració com a Bé d'Interés Cultural (B.I.C.) de la Teulada emmurallada és que un considerable nombre d'aquestes cases de tradició gòtica, la majoria d'elles, estaven incorporades a la muralla⁵, en la qual estava integrada també l'església parroquial de Santa Caterina. És probable que es construïren com a part del sistema defensiu, igual que es va fer a Altea. En l'actualitat hi ha importants restes, camuflades a la part posterior d'aquests habitatges, que haurien de ser restaurats.

És digna de tindre en consideració la coherència i unitat estilística d'una part considerable de la Vila de Teulada ubicada a l'interior de la muralla, sobretot "l'Eixample", barri tardogòtic que majoritàriament es conserva, a pesar d'algunes desafortunades intervencions realitzades durant els últims quaranta anys, que no han alterat el seu aspecte general. Com s'aprecia en aquest llibre, molts d'aquests edificis amb elements de tradició gòtica no són perceptibles a simple vista pels enlluïts i capes de calç que s'han anat acumulant al llarg dels segles.

Afortunadament, totes les cases gòtiques de Teulada van ser protegides com a Béns de

4. En la façana de l'antic Ajuntament de Teulada, conegut tradicionalment amb el nom de "La Sala", es pot vore la data de conclusió que és l'any 1620. Aquesta cronologia probablement siga orientativa per a saber la data aproximada de construcció d'algunes de les cases amb elements tardogòtics del barri de l'Eixample dels segles XVI - XVII.

5. Cal distingir un tram de muralla medieval dels segles XIV i XV, i un altre construït amb posterioritat entre els segles XVI i XVII, amb unes quantes torres i portes d'accés, que van desaparèixer al llarg del segle XX.

Vives y la de la puerta de acceso a la "Sala de Jurats i del Justícia", antiguo ayuntamiento del siglo XVII⁴. El aspecto de las portadas tiene algunas similitudes con las de monumentos valencianos tan importantes como el "Palau de la Generalitat" o el "Palau dels Borja" de Gandia.

En su interior, en las plantas bajas, existen arcos de medio punto con capiteles realizados con el mismo tipo de piedra. Las casas de los siglos XVI - XVII tienen patios interiores, que pueden tener arcadas y hay constancia de la existencia de bóvedas de piedra en algunos bajos y sótanos, como en la num. 8 de la calle Migdia. Excepcionalmente cuentan con alguna capilla u oratorio, como la casa num. 11 y escaleras góticas de piedra, como la que existía hasta el año 2007 en la casa num. 17, ambas viviendas ubicadas en la calle Colon (carrer d'Avall).

Otra de las razones que avaló la declaración como Bien de Interés Cultural (B.I.C.) de la Teulada amurallada es que un considerable número de estas casas de tradición gótica, la mayoría de ellas, estaban incorporadas a la muralla⁵, en la que estaba integrada también la iglesia parroquial de Santa Catalina. Es probable que se construyeran como parte del sistema defensivo, al igual que se hizo en Altea. En la actualidad existen importantes restos, camuflados en la parte posterior de estas viviendas, que deberían ser restaurados.

Es digna de tener en consideración la coherencia y unidad estilística de una parte considerable de la Teulada ubicada en el interior de la muralla, sobre todo "l'Eixample", barrio tardo gòtic que se conserva en su mayor parte, a pesar de algunas desafortunadas intervenciones realizadas durante los últimos cuarenta años, que no han alterado su aspecto general. Como se aprecia en este libro, muchos de estos edificios con elementos de tradición gótica no son perceptibles a simple vista por los enlucidos y capas de cal que se han ido acumulando a lo largo de los siglos.

Afortunadamente, todas las casas góticas de Teulada fueron protegidas como Bienes de

4. En la fachada del antiguo Ayuntamiento de Teulada conocido tradicionalmente con el nombre de "la Sala" se puede ver la fecha de conclusión del edificio que es el año 1620. Esta cronología quizá pueda servirnos para datar la fecha aproximada de construcción de algunas de las casas con elementos tardo-góticos del barrio del "Eixample" de los siglos XVI - XVII.

5. Hay que distinguir un tramo de muralla medieval de los siglos XIV y XV, y otro construido con posterioridad entre los siglos XVI y XVII, con varias torres y puertas de acceso, que desaparecieron a lo largo del siglo XX.

Rellevància Local per la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat Valenciana, amb una protecció integral de les façanes i elements arquitectònics rellevants de l'interior de les mateixes. Cal destacar l'illa de vuit cases gòtiques del carrer d'Avall que per la part de darrere formaven part de la muralla o "Mur", topònim local que li dóna nom a aquesta part del poble en què hi ha constància que existien unes quantes torres fins als anys trenta del segle XX. També mereix una menció especial el conjunt de cases gòtiques del carrer de l'Hostal, que per la part posterior configuraven un altre tram de muralla conegut com "el Muret" i que arribava fins al desaparegut "Portal de la Mar".

Finalment, a "la Teulada Gòtica", encara que no és objecte d'estudi en aquest llibre, adquireix gran rellevància, com a edifici més important, l'església de Santa Caterina, declarada Bé d'Interés Cultural, en la categoria de monument, pel seu valor historicoartístic i pel seu caràcter de fortalesa, testificat per documents històrics i per trams de muralla que es conserven en el seu entorn immediat. Va ser construïda durant el segle XVI pel cèlebre arquitecte Joan Cambra, autor del conegut monestir de Sant Miquel dels Reis a València. Aquest temple combina l'estructura i elements propis de la tradició gòtica, amb arcs i capitells renaixentistes. És una excel·lent mostra del millor gòtic català i valencià d'una sola nau i absis poligonal. Conté una bellíssima volta amb arcs i claus gòtiques que configuren composicions estrellades.

Des de l'any 2005 la Universitat Miguel Hernández va firmar amb l'Ajuntament de Teulada dos convenis, l'últim d'ells d'Investigació i Desenvolupament, dels quals vaig ser el coordinador i investigador responsable únic. Gràcies a això vaig poder impulsar⁶ i dirigir, en estreta col·laboració amb la Conselleria de Cultura, tot el procés legal que va durar dos anys i mig, i que va fer possible la declaració com a B.I.C. d'aquest rellevant patrimoni valencià al desembre de l'any 2007. Amb aquest fi vaig realitzar l'any 2005 el treball d'investigació "Sol·licitud d'incoació per a la

6. La idea de declarar la Teulada Gòtica com a Bé d'Interés Cultural li vaig proposar a l'Ajuntament de Teulada en l'any 2005.

Relevancia Local por la Dirección General de Patrimonio de la Generalitat Valenciana, con una protección integral de las fachadas y elementos arquitectónicos relevantes del interior de las mismas. Hay que destacar la manzana de ocho casas de la calle Colon (carrer d'Avall) que por la parte de atrás formaban parte de la muralla o "Mur", topónimo local que le da nombre a esta parte del pueblo en la que hay constancia que existían varias torres hasta los años treinta. También merece una mención especial el conjunto de casas del Carrer L'Hostal, que por la parte posterior configuraban otro tramo de muralla conocido como "El Muret" y que llegaba hasta "El Portal de la Mar".

Finalmente, en "La Teulada Gòtica", aunque no es objeto de estudio en este libro, adquiere gran relevancia, como edificio más importante, la iglesia de Santa Catalina, declarada Bien de Interés Cultural, en la categoría de monumento, por su valor histórico artístico y por su carácter de fortaleza, atestiguado por documentos históricos y por tramos de muralla que se conservan en su entorno inmediato. Fue construida en el siglo XVI por el célebre arquitecto Joan Cambra, autor del conocido monasterio de Sant Miquel dels Reis en Valencia. Este templo combina la estructura y elementos propios de la tradición gótica, con arcos y capiteles renacentistas. Es una excelente muestra del mejor gótico catalán y valenciano de una sola nave y ábside poligonal. Contiene una bellísima bóveda con arcos y claves góticos que configuran composiciones estrelladas.

Desde el año 2005 la Universidad Miguel Hernández firmó con el Ayuntamiento de Teulada dos convenios, el último de ellos de Investigación y Desarrollo, de los que fui el coordinador e investigador responsable y único. Gracias a ello pude impulsar⁶ y dirigir, en estrecha colaboración con la Conselleria de Cultura, todo el proceso legal que duró dos años y medio, que hizo posible la declaración como B.I.C. de este relevante patrimonio valenciano en diciembre del año 2007. Con este fin realicé en el año 2005 el trabajo de investigación "Sol·licitud d'incoació per a la

6. La idea de declarar la Teulada Gòtica como Bien de Interés Cultural se la propuse al Ayuntamiento de Teulada en el año 2005.

declaració de Bé d'Interés Cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada” i vaig ser l'autor de l'informe genèric, informe específic i dossier fotogràfic que l'Ajuntament de Teulada va enviar a la Direcció General de Patrimoni per tal de sol·licitar la declaració de la Teulada Gòtica com Bé d'Interés Cultural

Paral·lelament vaig elaborar el “Catàleg de Béns Immobles i Espais Protegits del Conjunt Històric, Bé d'Interés Cultural, la Teulada Gòtica Emmurallada”, lliurat oficialment a l'Ajuntament de Teulada en el mes d'abril de l'any 2008. En les fitxes d'aquest catàleg de 400 pàgines hi ha fotografies i informació històrica d'uns dos-cents habitatges i edificis, tant del seu aspecte exterior com, en molts casos, del seu interior.

Gràcies a aquests convenis, des del mes de juliol de l'any 2005 fins a gener del 2008 vaig supervisar i vaig dirigir les reformes totals o parcials realitzades en unes 35 façanes d'habitatges ubicats en aquest centre històric. Per a això em reunia amb els propietaris dels immobles i els assessorava en la restauració o reforma que volien dur a terme i enviava informes tècnics a l'Ajuntament.

Un dels objectius fonamentals d'aquests convenis va ser iniciar els tràmits per a impulsar la restauració de les façanes de les cases gòtiques que apareixen en aquest llibre, traient a la llum l'aspecte original de les portalades, finestres i elements constructius del gòtic civil de l'antic Regne de València.

Vivim en un entorn cultural en què la defensa i protecció del patrimoni historicoartístic no té una tradició arrelada i on ben sovint es produeixen atemptats imperdonables contra ell, amb massa actuacions desafortunades que compten, de vegades, amb la indiferència i fins i tot amb el beneplàcit d'algunes autoritats competents en la matèria. Hauríem de conscienciar-nos d'una vegada per sempre que la protecció i correcta valoració del patrimoni historicoartístic posa en evidència el grau de desenvolupament i la maduresa aconseguits per una societat i que amb això es defensen també els senyals d'identitat, el caràcter propi i la història d'un poble.

El treball d'investigació publicat en aquest llibre ha complert els objectius marcats i serà un instrument de treball important i necessari per a la posterior restauració d'aquests habi-

declaració de bé d'interés cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada” siendo el autor del informe genérico, informe específico y dossier fotográfico que el Ayuntamiento de Teulada envió a la Dirección General de Patrimonio para solicitar la declaración de la Teulada Gótica como Bien de Interés Cultural

Paralelamente elaboré el “Catálogo de Bienes Inmuebles y Espacios Protegidos del Conjunto Histórico, Bien de Interés Cultural, la Teulada Gótica Emmurallada”, entregado oficialmente al Ayuntamiento de Teulada en el mes de abril del 2008. En las fichas de este catálogo de 400 páginas existen fotografías e información histórica de unas doscientas viviendas y edificios, tanto de su aspecto exterior como, en muchos casos, de su interior.

Gracias a estos convenios, desde el mes de julio del año 2005 hasta enero del 2008 supervisé y dirigí las reformas totales o parciales realizadas en unas 35 fachadas de viviendas ubicadas en este centro histórico. Para ello me reunía con los propietarios de las casas asesorándoles en la restauración o reforma que querían llevar a cabo y enviaba informes técnicos al Ayuntamiento.

Uno de los objetivos fundamentales de estos convenios fue iniciar los trámites para impulsar la restauración de las fachadas de las casas góticas que aparecen en este libro, sacando a la luz el aspecto original de las portadas, ventanas y elementos constructivos del gótico civil del antiguo Reino de Valencia.

Vivimos en un entorno cultural en el que la defensa y protección del patrimonio histórico artístico carece de una tradición arraigada y donde con frecuencia se producen atentados imperdonables contra el mismo, con demasiadas actuaciones desafortunadas que cuentan, en ocasiones, con la indiferencia e incluso con el beneplácito de algunas autoridades competentes en la materia. Deberíamos concienciarlos de una vez para siempre de que la protección y correcta valoración del patrimonio histórico artístico ponen en evidencia el grado de desarrollo y la madurez alcanzados por una sociedad y de que con ello se defienden también las señas de identidad, el carácter propio y la historia de un pueblo.

El trabajo de investigación publicado en este libro ha cumplido los objetivos marcados y será un instrumento de trabajo importante y nece-

tatges. És evident que aquest interessantíssim conjunt monumental necessita ser restaurat amb urgència, a fi d'evitar el seu gradual deteriorament i desaparició, i impedir que continue l'agressió que ha patit des de fa diverses dècades. Les façanes de les cases amb elements arquitectònics gòtics de Teulada haurien de restaurar-se en un futur amb la iniciativa de diferents administracions públiques i la col·laboració dels propietaris. Amb la difusió d'aquest llibre es pretén donar a conèixer la part més rellevant de l'extraordinari i bell patrimoni històric i artístic que atesora el municipi de Teulada, el poble que em va veure nàixer.

Joan Llobell

sario para la posterior restauración de estas viviendas. Es evidente que este interesantísimo conjunto monumental necesita ser restaurado con urgencia, para evitar su paulatino deterioro y desaparición e impedir que continúe la agresión que ha sufrido desde hace varias décadas. Las fachadas de las casas con elementos arquitectónicos góticos de Teulada deberían restaurarse en un futuro con la iniciativa de diferentes administraciones públicas y la colaboración de los propietarios. Con la difusión de este libro se pretende dar a conocer la parte más relevante del extraordinario y bello patrimonio histórico artístico que atesora el municipio de Teulada, el pueblo que me vio nacer.

Joan Llobell

VIRTUAL RESTORATION OF GOTHIC ARCHITECTURAL ELEMENTS IN THE FACADES OF THE HISTORIC SITE OF TEULADA

The present book is the result of the research work “Estudi del Patrimoni Històric Artístic de la Teulada Gòtica” (‘Study on the Historic-Artistic Heritage of Gothic Teulada’), completed through an R+D+I Project aimed at developing special actions and promoted by the Valencian Regional Ministry of Business, University and Science in 2006, in which I was the only researcher. It contributes virtual photographic restoration regarding how the facades of the 25 Gothic and late-Gothic houses inside “The Walled Gothic Teulada” would currently look like if they were effectively restored.

Restoration was focused on Gothic architectural elements made of “tosca” sandstone such as voussoired fronts, windows with Flemish endings, skirting boards and corners. Fronts have preserved the current rectangular shape of doors, although most of them showed voussoired round arches upon construction. Therefore, except the house no. 13 in Calle Colón (Carrer d’Avall), in which the voussoired arcade has been reconstructed, the criterion followed is showing the real aspect these houses can have when these stony elements are restored, maintaining them as they have reached the present day, only eliminating layers of coating and painting from later times which adulterate and spoil their original aspect.

In order to complete this restoration process, in most cases we have reflected those aspects which can be ascertained through visual inspection. Most of these architectural elements of Gothic tradition are clearly perceptible behind coating or painting layers from later times. In some isolated cases, especially in the cases of several windows, restoration is hypothetical, being based on the usual physiognomy of Gothic houses in Teulada and other localities in the Valencian Community such as Morella, Ares del Maestre or Valencia. In these cases, trial pits should be completed in facades to confirm these evidences. Photographic restoration distinguishes between real and hypothetical parts.

Some grilles, windows and a remarkable number of decorative elements are the result of the reforms undergone by these buildings throughout their history, mainly in the 18th and 19th centuries. This historical evolution has been respected in this virtual restoration. In some cases, changes in the colour of the facades were intended to show aesthetical solutions more harmonious with their heritage value.

These houses are unlikely to have had balconies when they were constructed. On the contrary, they are likely to have had a similar aspect to that shown by house no. 13 in Calle Colón (Carrer d’Avall), which is the one which has preserved best its original aspect, or that shown until very recent times in house no. 1 in Calle Vives.

It should be pointed out that only Gothic architectural elements in facades have been photographed and restored, discarding the interior of these houses, which also contain other interesting elements from different times worthy of being protected and restored.

One of the most important reasons behind the designation, in December 2007, of the part of the historic site of Teulada located inside the city walls as a Good of Cultural Interest is the importance and exceptionality of one of the largest and best-preserved Gothic and late-Gothic urban sites from the old Catalan-Aragonese Crown in the Valencian Community.

The structure of walled Teulada corresponds to the town planning known as ‘Conquest Gothic’, existing since the 13th century¹. The importance of this set of houses with Gothic architectural elements (25 houses have been found so far, although some more may be disguised under later reforms), gathered within a relatively-reduced area, increases if we take into account that most of them are likely to have been constructed during the last third of the 16th century and the beginning of 17th century. This possible dating —based on the research work completed by

local historians², and which shall be confirmed by subsequent studies— provides this historic site with greater interest, since it counts on a remarkable number of houses containing late- or Flemish-Gothic architectural elements such as fronts and windows, as a continuation, with certain modifications, of the architectural solutions typical of the 15th century —the artistic and cultural peak of the old Reign of Valencia.

The date of construction of most of these houses can be deduced from their location in l’Eixample “La Vila Nova” (‘The New Village’), a quarter included inside the extension of the walled enclosure dating back to the last third of the 16th century and the beginning of the 17th century. After the completion of the walls in 1610, Teulada underwent great demographical growth, leading to the subsequent construction of new houses. The typology of these houses with modern structure and plan, similar to other Renaissance houses, is characterized by including ground floor, first floor and “cambra” (‘chamber’). On the other hand, Gothic houses no. 47 and 51 in Calle Colón (Carrer d’Avall), no. 3 in Calle Divina Pastora³ and no. 14 in Calle Doctor Moll (Carrer Fondo) almost surely date back to previous times (13th-15th centuries), since they are located inside the medieval quarter. The typology of these houses —much more reduced size, ground floor and ‘chamber’— would confirm this chronology.

This Gothic tradition —which is likely to have persisted until the 18th century in the region of Marina Alta, in the Valencian Community, and even until more recent times in several country houses— can be especially found in voussoired fronts and flame-decorated square windows. Two kinds of windows can be identified according to their kind of trim: A simple one which is also the most frequent of both, and a more elaborated one such as those found in house no. 17 in Calle Colón (Carrer d’Avall), no. 1 in Calle Vives and the entry to the “Sala de Jurats i del Justicia” in the old 17th-century Town Hall⁴. The aspect of the fronts has some similarities with that of some other important Valencian monuments such as the “Palau de la Generalitat” or the “Palau dels Borja” in Gandía.

Their interior, in ground floors, contains round arches with capitals made of the same kind of stone. Houses from the 16th-17th centuries have interior ‘patios’ (‘courtyards’) which may have arcades. There are evidences of the existence of stone vaults in some ground floors and basements such as those found in house no. 8 in Calle Migdia. Houses exceptionally count on a chapel or oratory such as that found in house no. 11 and Gothic stone stairs such as those existing in house no. 17 until 2007 (both in Calle Colón).

Another reason supporting the designation of walled Teulada as a Good of Cultural Interest is the fact that a remarkable number of these Gothic-tradition houses, most of them indeed, were incorporated into the city wall⁵, into which the parish church of Santa Catalina was also incorporated. They are likely to have been constructed as a part of the city defensive system, as it also occurred in Altea. Currently there are important remains, disguised in the rear parts of these houses, which should be restored.

It is also worthy to be taken into account the stylistic coherence and unity of a considerable part of walled Teulada, especially “L’Eixample”, a well-preserved late-Gothic quarter in spite of some unfortunate interventions completed in the last 40 years, which have not altered its general aspect. As it can be observed in the present book, many of these buildings with Gothic-tradition elements are not perceptible at first glance due to the existence of coating and lime layers accumulated throughout centuries.

Fortunately, all Gothic houses in Teulada were protected as Goods of Local Relevance by the General Board of Heritage of the Valencian Regional Government, including integral protection of

2. Joan Ivars Cervera & Josep Ivars Pérez. “Informe sobre els fonaments històrics i d’estructura urbana de la vila de Teulada” in “Sol·licitud d’Incoació per a la declaració de Bé d’Interès Cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada”, completed by Joan Llobell and sent to the General Board of Heritage of the Regional Ministry of Culture, 2005.

3. The existence of a Gothic front in this house is based on the research completed by Jaume Buigues, local historian from Teulada. In its interior, ground floor, there is a Gothic segmental arch which may date back to approximately 15th century.

4. In the facade of the old Town Hall of Teulada, traditionally known as “La Sala” (‘The Hall’), it can be seen the building was finally constructed in 1620. This chronology may serve us to set the approximate date of construction of some of the houses showing late-Gothic architectural elements in the quarter “L’Eixample” between the 16th and 17th centuries.

5. A medieval city-wall stretch from the 14th and 15th centuries should be distinguished from another stretch constructed later on, between the 16th and 17th centuries, and showing several towers and access gates which disappeared throughout the 20th century.

1. The municipality of Teulada is firstly named in the *LLibre del Repartiment* in the 13th century. This old urban site of Christian foundation depended on the Castle of Calpe, until it became an autonomous municipality in 1377 and obtained its own municipality district in 1386.

facades and relevant interior architectural elements. It should be emphasized the existence of a block of eight houses in Calle Colón (Carrer d'Avall) forming part of the city wall or 'Mur', which is the place name given to this part of the town, in which there is evidence of the existence of defensive towers until the 1930s. The block of houses in Carrer L'Hostal also deserves special attention, as their rear parts also shaped another stretch of the city wall known as "El Muret", going up to "El Portal de la Mar".

Finally, although it is not the object of study of the present book, the church of Santa Catalina gathers great relevance as the most important building in Gothic Teulada. It was designated as a monumental Good of Cultural Interest on the basis of its great historic-artistic value and its fortress nature, ascertained by means of historic documents and the stretches of city walls preserved in its surroundings. The church was constructed in the 16th century by the famous architect Joan Cambra, author of the well-known monastery of Sant Miquel dels Reis in Valencia. This temple combines Gothic-tradition structure and elements with Renaissance arches and capitals, being an excellent sample of the best Catalanian and Valencian Gothic architecture with one only nave and polygonal apse. It also contains a beautiful vault with Gothic arches and arch stones showing star-shaped compositions.

In 2005 the University Miguel Hernández signed two agreements with the Town Council of Teulada, the second within the field of R&D activities, in which I was appointed as the only responsible coordinator and researcher. Thanks to these agreements I could promote⁶ and direct, in close collaboration with the Regional Ministry of Culture, the whole legal process, which lasted two and a half years and enabled the designation of this relevant Valencian heritage site as a Good of Cultural Interest in 2007. With this aim I carried out in 2005 the research work "Sol.licitud d'incòació per a la declaració de bé d'interés cultural en la categoria de conjunt històric de la part emmurallada del centre històric de Teulada" and also was the author of the generic and specific reports and the photographic dossier the Town Council of Teulada sent to the General Board of Heritage to apply for the designation of Gothic Teulada as a Good of Cultural Interest.

At the same time I also elaborated the "Catálogo de Bienes Inmuebles y Espacios Protegidos del Conjunto Histórico, Bien de Interés Cultural, la Teulada Gòtica Emmurallada" ('Catalogue of Protected Real Estate and Spaces in the Historic Site of Gothic Walled Teulada, Good of Cultural Interest'), officially handed in to the Town Council of Teulada in April 2008. The records in this 400-page catalogue contain photographs and historic information of around 200 houses and buildings, regarding exterior and, in many cases, interior aspects.

Thanks to these agreements, from July 2005 to January 2008 I supervised and directed complete and partial reforms in 35 facades of houses located in this historical site. With this purpose, I contacted their owners with the aim of advising them about the restoration and reform actions to be carried out. Technical reports were also presented at the Town Council.

One of the main aims of these agreements was beginning the procedure to promote the restoration of the facades of the Gothic houses shown in the present book, bringing into light the original aspect of their fronts, windows and constructive elements as examples of Civil Gothic in the old Reign of Valencia.

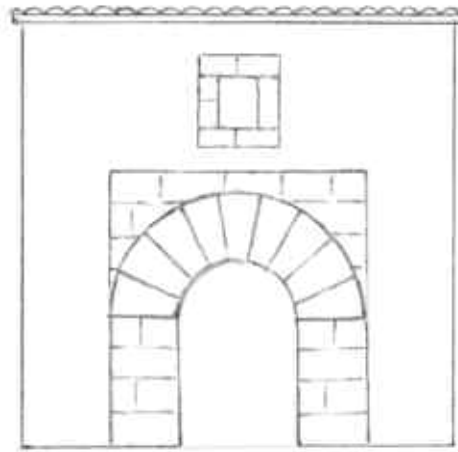
We currently live in a cultural environment in which the defence and protection of historic-artistic heritage lacks of a deeply-rooted tradition and unforgivable attacks are unfortunately too frequent, with too many unfortunate actions which usually count on the indifference and even the approval of some authorities in these fields. We must reach definite awareness on the fact that the correct protection and valuation of historic-artistic heritage proves the degree of development and maturity achieved by a given society, thus defending the identity features, own character and history of a people.

The research work presented in this book has achieved the aims proposed and shall be an important and necessary instrument for the subsequent restoration of these houses. It is obvious that this interesting monumental site needs to be restored urgently in order to prevent its gradual deterioration and disappearance, and thus to stop the continuous attacks it has suffered in the last decades. The facades of the houses with Gothic architectural elements in Teulada should be restored through the promotion and initiative of different public administrations and the collaboration of private owners. The diffusion of the present book is intended to reveal the most relevant part of the extraordinary and beautiful historic-artistic heritage gathered by the municipality of Teulada, my birth town.

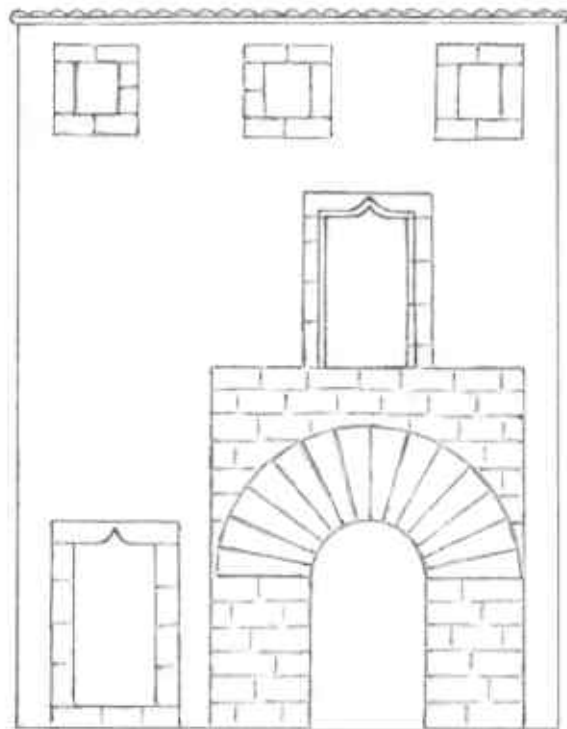
Joan Llobell

6. I proposed the idea of designing Gothic Teulada as a Good of Cultural Interest to the Town Council of Teulada in 2005.

TIPUS DE FAÇANES

Façana dels segles XIV-XV

Façana dels segles XVI-XVII

PARLEM DE L'ÀNIMA INMORTAL D'UN POBLE

La història d'un poble són les seues vivències i per tant les seues memòries, en elles es va dibuixant com en un quadern d'artista el retrat d'aqueix poble. Però si seguim Cervantes en "El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha", part I, cap. IX, "La Historia, émula del tiempo, depósito de las acciones, testigo de lo pasado, ejemplo y aviso de lo presente, advertencia de lo por venir" (La Història, èmula del temps, depòsit de les accions, testimoni d'allò que ha passat, exemple i avís del present, advertiment d'allò que ha de vindre), ens fa referència no sols al passat, que és el que normalment es valora de la història, sinó també al present i al futur, per la qual cosa estem davant d'una aportació avantguardista de la malparada concepció obsoleta. Vull dir amb això que parlem de l'ànima immortal d'un poble.

Teulada parafrasejant Cervantes, "ha emulat al temps" des de 20.000 anys abans de la nostra era, l'home habitava la *Cova de la Cendra* en una de les vessants del *Cap d'Or*, en plena Mediterrània.

Ha estat "depòsit de les accions", en l'Edat del Bronze en llocs com la *Cova dels Rates*, el *Tossal de la Font Santa*, la *Punta de Moraira*... Durant la cultura ibèrica en les restes localitzades dels seus pobladors, o en temps de l'imperi romà poblada de vil·les, caserius de camp, amb gran activitat agrícola. En l'Edat Mitjana Teulada era musulmana, i a partir de 1248 durant la conquesta catalana va passar a annexionar-se a la Corona d'Aragó, en 1386 va aconseguir una cosa que la diferenciava dels altres pobles, un terme municipal propi i en ple segle XV es va convertir, per uns anys, en Vila Reial. En el barri de l'eixample (la Vila Nova), que es comença a construir a finals del XVI, estan les cases gòtiques que avui formen aqueixa volguda gran empremta de les accions de l'home.

Ha estat per tant també "testimoni d'allò que ha passat", va ser durant l'època del Règim Senyorial, desamortitzat a mitjans del XIX, dependència dels Marquesos d'Ariza (Senyors de Teulada).

És: "exemple i avís del present", ja que ha patit una emigració a Àfrica i Amèrica de la qual ha trigat en recuperar-se quasi tot el pròxim-passat segle XX. El Port de Moraira, que

HABLEMOS DEL ALMA INMORTAL DE UN PUEBLO

La historia de un pueblo son sus vivencias y por tanto sus memorias, en ellas se va dibujando como en un cuaderno de artista el retrato de ese pueblo. Pero si seguimos a Cervantes en El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha, parte I, cap. IX, "La Historia, émula del tiempo, depósito de las acciones, testigo de lo pasado, ejemplo y aviso de lo presente, advertencia de lo por venir", nos hace referencia no solo al pasado, que es lo que normalmente se valora de la historia, sino también al presente y al futuro, por lo que estamos ante una aportación vanguardista de la maltrecha concepción obsoleta. Quiero decir con ello que hablamos del alma inmortal de un pueblo.

Teulada parafraseando a Cervantes, "ha emulado al tiempo" desde que 20.000 años antes de Cristo, el hombre habitaba la *Cova de la Cendra* en una de las laderas del *Cap d'Or*, en pleno Mediterráneo.

Ha sido "depósito de las acciones", en la Edad del Bronce en sitios como la *Cova de les Rates*, el *Tossal de la Font Santa*, la *Punta de Moraira*... Durante la cultura ibérica en los restos localizados de sus pobladores, o en el imperio romano poblada de caseríos de campo con gran actividad agrícola. En la Edad Media durante la conquista cristiana Teulada era musulmana, pero en 1386 logró algo que la diferenciaba de los demás pueblos, su término municipal; pasó a anexionarse a la Corona de Aragón en pleno siglo XV siendo durante quinientos años una Villa Real. En el barrio del ensanche que se empieza a construir a fines del XVI, están las casas góticas que hoy forman esa querida gran huella de las acciones del hombre.

Ha sido por lo tanto también "testigo de lo pasado", fue durante el Régimen Señorial hasta mediados del XIX dependencia de los Marqueses de Ariza (Señores de Teulada).

Es: "ejemplo y aviso de lo presente", que ya ha sufrido una emigración a África y América de la que tardó en recuperarse durante el cercano siglo XX. El Puerto de Moraira, que es su "abrazo al mar", en estrecha imbricación con Teulada, descubri-

és la seua "abraçada a la mar", en estreta imbricació amb Teulada, descobridores dels béns naturals que la mare naturalesa generosament els havia atorgat, van aconseguir canviar el rumb d'aqueixa nau, generant a les mans plenes l'inici de la bonança econòmica per a un poble, que com diu Gustavo Adolfo Bécquer en el pròleg que va escriure per a la col·lecció de *cantares* d'Augusto Ferrán, titulada *La Soledad*, "El pueblo ha sido, y será siempre, el gran poeta de todas las edades y de todas las naciones". I així caminem fins a l'entrada del segle XXI, coneixedors i posseïdors d'aquesta "Història".

Ara: una paraula curiosa per a expressar tot un món i tota una vida (Ernest Hemmingway) és el moment d'assossegadament poder-la gaudir, és el moment de responsablement defensar-la, és el moment d'estimar-la acuradament.

En aqueix "advertiment d'allò que ha de vindre", no hem de perdre els senyals d'identitat de què només som depositaris per tal que en el futur seguisquen vius. Perquè "los pueblos se enlazan con la muerte el mismo día en que se divorcian de su historia" (Vázquez de Mella en el seu famós discurs sobre la persecució religiosa i l'Església independent de l'Estat).

Davant d'aquest treball d'àrdua investigació, en què el professor Joan Llobell, amic i company de la Universitat Miguel Hernández mostra la restauració virtual de les vint-i-cinc cases gòtiques que bateguen en el cor de Teulada, i que presentem mitjançant la publicació d'aquest llibre, sorgeixen moltes preguntes.

Quina seria la nostra responsabilitat davant d'aquest patrimoni històric arribat aquest moment?, senzillament la construcció d'una nova cultura, basada en l'equilibri del passat, present i futur que ha de pensar en el progrés i mantenir la idiosincrasia dels seus valors. Per a això és necessari renovar les conviccions en allò que afecta directament la singularitat del bagatge cultural heretat. Contribuir amb el nostre treball a la protecció, manteniment i creixement de tot allò que posseïm per als que vindran després. És convenient obrir un parèntesi que ens permeta interrompre qualsevol tipus d'actuació irresponsable, a fi de tancar-ho amb la reflexió i el debat que reclama la pròpia història, reflectida en aquest cas en el nucli antic de Teulada.

doras de los bienes naturales que la madre naturaleza generosamente les había otorgado, consiguieron cambiar el rumbo de esa nave, generando a manos llenas el inicio de la bonanza económica para un pueblo, que como dice Gustavo Adolfo Bécquer en el prólogo que escribió para la colección de *cantares* de Augusto Ferrán, titulada *La Soledad*, "El pueblo ha sido, y será siempre, el gran poeta de todas las edades y de todas las naciones". Y así andamos hasta la entrada del siglo XXI, conocedores y poseedores de esta "Historia".

Ahora: una palabra curiosa para expresar todo un mundo y toda una vida (Ernest Hemmingway) es el momento de sosegadamente poderla disfrutar, es el momento de responsablemente defenderla, es el momento de cuidadosamente amarla.

En "esa advertencia de lo por venir", no debemos perder las señas de identidad de las que solo somos depositarios para que en el futuro sigan vivas.

Por que "los pueblos se enlazan con la muerte el mismo día en que se divorcian de su historia" (Vázquez de Mella en su famoso discurso sobre la persecución religiosa y la Iglesia independiente del Estado).

Ante este trabajo de ardua investigación, en el que el profesor Joan Llobell, amigo y compañero de la Universidad Miguel Hernández muestra la restauración virtual de las veinticinco casas góticas que laten en el corazón de Teulada, y que presentamos con la publicación de este libro, surgen muchas preguntas.

¿Cual sería nuestra responsabilidad ante este patrimonio histórico llegado este momento?, sencillamente la construcción de una nueva cultura, basada en el equilibrio del pasado, presente y futuro que debe pensar en el progreso manteniendo la idiosincrasia de sus valores. Para ello es necesario renovar las convicciones en lo que afecta directamente a la singularidad del bagaje cultural heredado. Contribuir con nuestro trabajo a la protección, mantenimiento y crecimiento de lo que poseemos para los que vendrán después. Es conveniente abrir un paréntesis que nos permita interrumpir cualquier tipo de actuación irresponsable, para cerrarlo con la reflexión y el debate que reclama la propia historia, reflejada en este caso en el casco antiguo de Teulada.

Una nova concepció del desenvolupament cultural ha d'estar vinculada al principi general de la vida, "ser viva". Ha d'analitzar rigorosament la realitat en crisi de la seua existència. És la nostra obligació aportar respostes.

Hem de buscar reaccions audaces que revoltin el nostre ànim acomodat en la inhòspita oclusió de la veritat, per tal d'arribar a l'assumpció responsable de la situació.

Té la culpa l'accelerat ritme de vida, o la saturació de missatges, o és potser la globalització?, la veritat és que ens perdem en un "totum revolutum", només quan alcem els peus del terra.

Quines serien les línies mestres d'actuació?, concentrar-nos en el respecte a allò que hem heretat, regular els límits de la irresponsabilitat, considerar el nivell del necessari benestar cultural.

I la sensatesa i la solidaritat, potser no han de jugar un paper crucial? Sense a penes reflexió m'atreveria a pronunciar-me recolzant-me fermament en aquests dos pilars com a bastions d'aqueix necessari "savoir faire" de què només tirem mà quan ens veiem perduts.

En aquest context de racionalització en allò que concierne a la conservació dels "Béns d'Interès Cultural" dels quals el municipi de Teulada és absolutament responsable, cal dir que cal considerar de manera convenient per al seu futur benestar el manteniment d'un equilibri sociocultural que comporte actuacions dirigides a produir nivells de qualitat no sols acceptables, sinó òptims. Aquest és el camí que hem de seguir per tal de maximitzar el valor del propi patrimoni.

Tot això porta implícit un nivell de conscienciació i participació en aquesta tasca que marcaria una diversificació del treball de manera rigorosa i digna, no sols de les institucions responsables, sinó dels ciutadans que han de sentir-se part activa en la consolidació d'un projecte que tornaria a marcar contundents diferències, com succeïra en segles anteriors, entre Teulada i els altres municipis.

És necessari pensar sempre en el progrés, en el benestar, en la necessitat de desenvolupament, això ens porta a buscar redefinicions, a mantindre actualitzats els comportaments que equilibren les actuacions responsables.

Hem de racionalitzar l'ús del patrimoni cultural que és "Bé d'Interès Cultural"?, si la pre-

Una nueva concepción del desarrollo cultural ha de estar vinculada al principio general de la vida, "estar viva". Debe analizar rigurosamente la realidad en crisis de su existencia. Es nuestra obligación aportar respuestas.

Hemos de buscar reacciones audaces que solivianten nuestro ánimo acomodado en la inhòspita oclusión de la verdad, para llegar a la asunción responsable de la situación.

¿Tiene la culpa el acelerado ritmo de vida, o la saturación de mensajes, o es quizás la globalización?, lo cierto es que nos perdemos en un "totum revolutum", solo cuando levantamos los pies del suelo.

¿Cuáles serían las líneas maestras de actuación?, concentrarnos en el respeto a lo que hemos heredado, regular los límites de la irresponsabilidad, considerar el nivel del necesario bienestar cultural.

¿Y la sensatez y la solidaridad, acaso no han de jugar un papel crucial?, Sin apenas reflexión me atrevería a pronunciar-me apoyándome firmemente en estos dos pilares como bastiones de ese necesario "savoir faire" al que solo echamos mano cuando nos vemos perdidos.

En este contexto de racionalización en lo que concierne a la conservación de los "Bienes de Interés Cultural" de los que el municipio de Teulada es absoluta responsable, cabe decir que hay que considerar de manera conveniente para su futuro bienestar el mantenimiento de un equilibrio sociocultural que conlleve actuaciones dirigidas a producir niveles de calidad no solo aceptables, sino óptimos. Este es el camino que debemos seguir para maximizar el valor del propio patrimonio.

Todo ello lleva implícito un nivel de concienciació i participació en esta labor que marcaría una diversificació del treball de manera rigorosa i digna, no solo de las instituciones responsables, sino de los ciudadanos que han de sentirse parte activa en la consolidación de un proyecto que volvería a marcar contundentes diferencias, como sucediera en siglos anteriores, entre Teulada y los demás municipios.

Es necesario pensar siempre en el progreso, en el bienestar, en la necesidad de desarrollo, ello nos lleva a buscar redefiniciones, a mantener actualizados los comportamientos que equilibran las actuaciones responsables.

¿Hemos de racionalizar el uso del patrimonio cultural que es "Bien de Interés Cultural"?,

gunta ha de ser resposta afirmativament sense cap dubte, perquè ens sorgeixen dubtes quan parlem de com tractar el Patrimoni Cultural?

El brillant treball del Professor Joan Llobell, que avui apareix representat en imatges virtuals requereix el suport i la solidaritat de tots per a poder ser realitat, és una cosa que Teulada es mereix.

Pilar Escanero de Miguel.
11 de març del 2008

En aquest article s'han utilitzat dades de la declaració del Bé d'Interès Cultural publicat en el DOCV núm. 5657 d'11 de desembre del 2007.

si la pregunta debe ser respondida afirmativamente sin lugar a dudas, ¿porqué nos surgen dudas cuando hablamos de cómo tratar el Patrimonio Cultural?

El brillante trabajo del Profesor Joan Llobell, que hoy aparece representado en imágenes virtuales requiere el apoyo y la solidaridad de todos para poder ser realidad, es algo que Teulada se merece.

Pilar Escanero de Miguel.
11 de marzo de 2008

En este artículo se han utilizado datos de la declaración del Bien de Interés Cultural publicado en el DOCV nº 5657 de 11 de diciembre de 2007.

WE ARE DEALING WITH THE IMMORTAL SOUL OF A PEOPLE

The history of a people is shaped by their experiences and, therefore, by their memories. These draw the portrait of a people as an artist draws the portrait of a person in a notebook. Following Cervantes in *The Ingenious Hidalgo Don Quixote of La Mancha* (Part 1, Chapter IX): "History, simulation of time, deposit of actions, witness of the past, example and advise of the present, warning about the future" is not referred only to the past, usually valued in History, but also to the present and future times, so we currently face an avant-garde of the obsolete, battered conception. I dare say we deal with the immortal soul of a people.

Teulada, paraphrasing Cervantes, *emulated time*: since 20.000 b. C. man already inhabited Cova de la Cendra in one of the hillsides of Cap d'Or, at the heart of the Mediterranean.

Teulada was *deposit of actions* throughout the Bronze Age in places such as Cova de les Rates, Tossal de la Font Santa, Punta de Moraira, etc., during the Iberian culture in the remains of their settlers and during the Roman Empire in country houses with great agricultural activity. In the Middle Ages, during the Christian Conquest, Teulada was a Muslim town, but in 1386 it achieved something which distinguished it from the remainder peoples —its municipal district. It was then annexed by the Crown of Aragon in the 15th century, remaining a Royal Village for 500 years. The first constructions in the quarter of "l'Eixample" date back to the end of the 16th century: the Gothic houses which nowadays shape this lovely, great mark of the human action.

Therefore, Teulada also *witnessed the past*, during the Ancient Regime until mid-19th century, residence of the Marquises of Ariza (Lords of Teulada).

Teulada is also an *example and advise of the present*, since the recent 20th century involved huge emigration towards Africa and America, from which it was difficult to recover. The Port of Moraira, its "embrace to sea", in close relationship with Teulada, showing the natural goods generously provided by Mother Earth, achieved to change the direction of that ship, thus generating the beginning of a period of economic prosperity for a people which, as Gustavo Adolfo Bécquer mentions in the foreword to the collection of poems of Augusto Ferrer, entitled *La Soledad* ('Solitude'): *The people has been and will always be the great poet of all ages and all nations*. And here we are in the 21st century, fully aware of this "History".

"Now", a curious word to express a whole world and a whole life (Ernest Hemingway) is the moment it can be calmly enjoyed, the moment it can be responsibly defended and the moment it can be carefully loved.

In *this warning about the future* we should not lose out identity features: we are only temporal receivers. Our only aim is keeping them alive for future times and generations, since "Peoples get linked with death the same day they get divorced from their history" (Vázquez de Mella in his famous speech on religious persecution and State-independent Church).

Before this arduous-research work in which Professor Joan Llobell, a friend and a fellow of mine in the University Miguel Hernández, shows the virtual restoration of the 25 Gothic houses at the heart of Teulada, many questions arise.

What is our responsibility before this historic heritage at the present day? The construction of a new culture based on the equilibrium of past, present and future times, thus both promoting progress and maintaining the idiosyncrasy of its traditional values. With this purpose, it becomes necessary to renew our convictions regarding the singularity of our cultural heritage. Contributing with our work to the protection, maintenance and growth of what we own in order to leave it to those coming after us. It is convenient to open a parenthesis which may allow us interrupting any kind of irresponsible action, in order to close it with the reflection and debate claimed by History itself, reflected in this case on the historic-artistic site of Teulada.

A new conception of cultural development must be related to the general principle of life: "Being alive" and must also analyze rigorously the reality of its existence. It is our responsibility to contribute answers.

We must look for brave reactions to revolt our well-off mind in the inhospitable blockage of truth with the aim of reaching a responsible assumption of the situation.

Are we to blame our accelerated pace of life, message saturation or maybe globalization? The truth is that we get lost in a “totum revolutum”, just when we lift our feet from the ground.

Which are the master lines of action? They are focusing our actions on the respect to heritage, regulating the limits of irresponsibility and considering the necessary cultural-wellbeing level.

And, what about good sense and solidarity? Do not they play a crucial role? With scarcely no reflection I would dare to ground my argument firmly on these two pillars as bastions of that necessary “savoir faire” we all turn to whenever we get lost.

Within this context of rationalization regarding the preservation of Goods of Cultural Interest the municipality of Teulada is fully responsible of, it can be stated that the preservation of a socio-cultural equilibrium —leading to actions aimed at producing not only acceptable but optimum quality levels— should be considered conveniently for its future wellbeing. This is the path to follow in order to maximize the value of our own heritage.

All this implies certain level of awareness and involvement in this labour, thus setting a rigorous and worthy work diversification not only for the responsible institutions but also for the citizens, who should consider themselves as active parts in the consolidation of a project which shall set again strong differences, as it occurred some centuries ago, between Teulada and the remainder municipalities.

It becomes necessary to think of progress, wellbeing, need of development, etc., as this leads us to look for redefinitions and maintain updated those behaviours equilibrating responsible actions.

Should we rationalize the use of cultural heritage designated as “Good of Cultural Interest”? If, undoubtedly, this question must be affirmatively answered, why so may doubts arise when dealing with Cultural Heritage?

The brilliant work by Professor Joan Llobell, now put forward through virtual images, demands our support and solidarity to become a reality, a reality which definitely Teulada deserves.

Pilar Escanero de Miguel.

11 March 2008

Data from the designation of Gothic Teulada as a Good of Cultural Interest (published in DOCV no. 5657 from 11th December 2007) have been used in the present paper.

Carrer Cervantes (Carrer del Mig)

Carrer Colom (Carrer d'Avall)

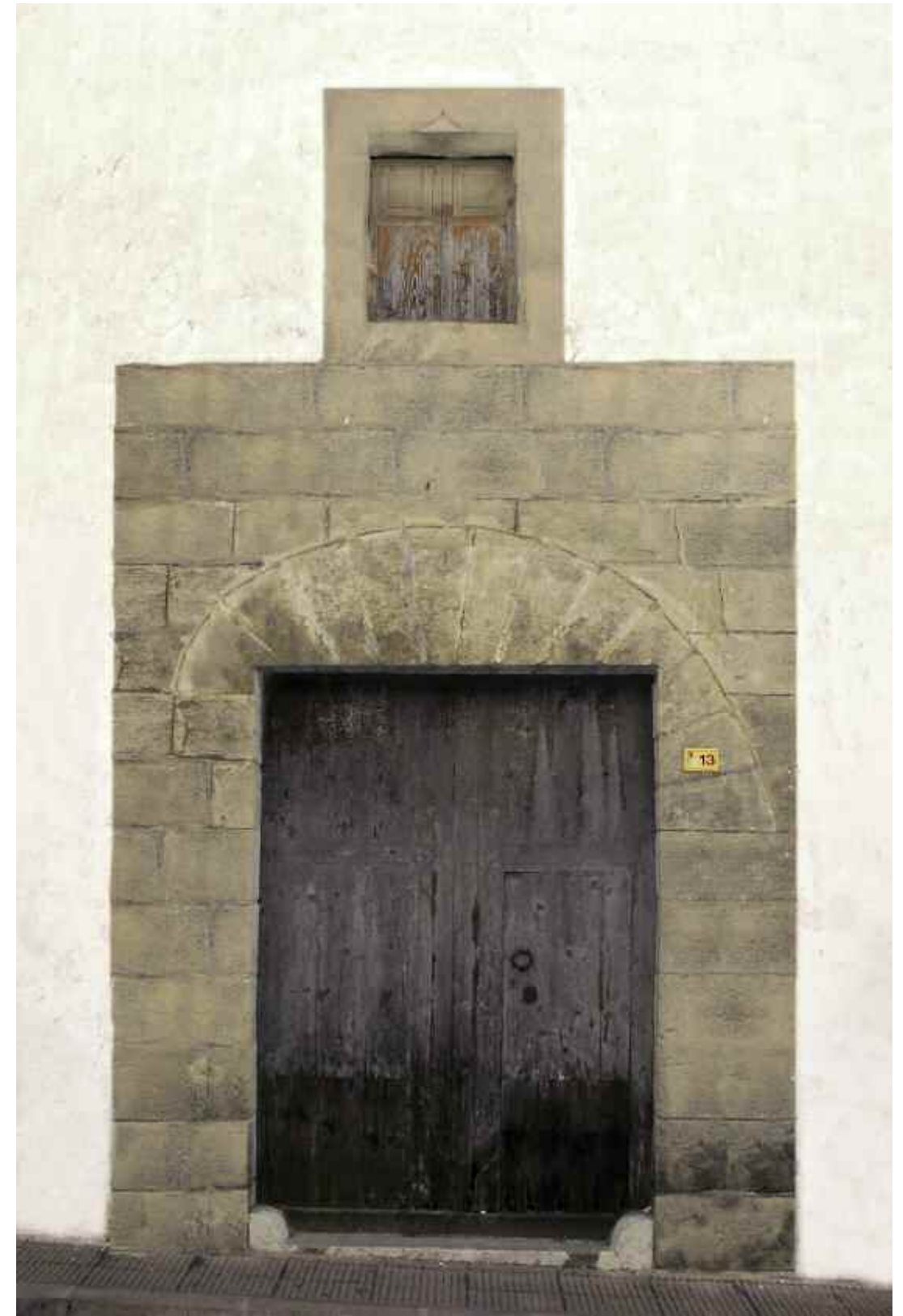

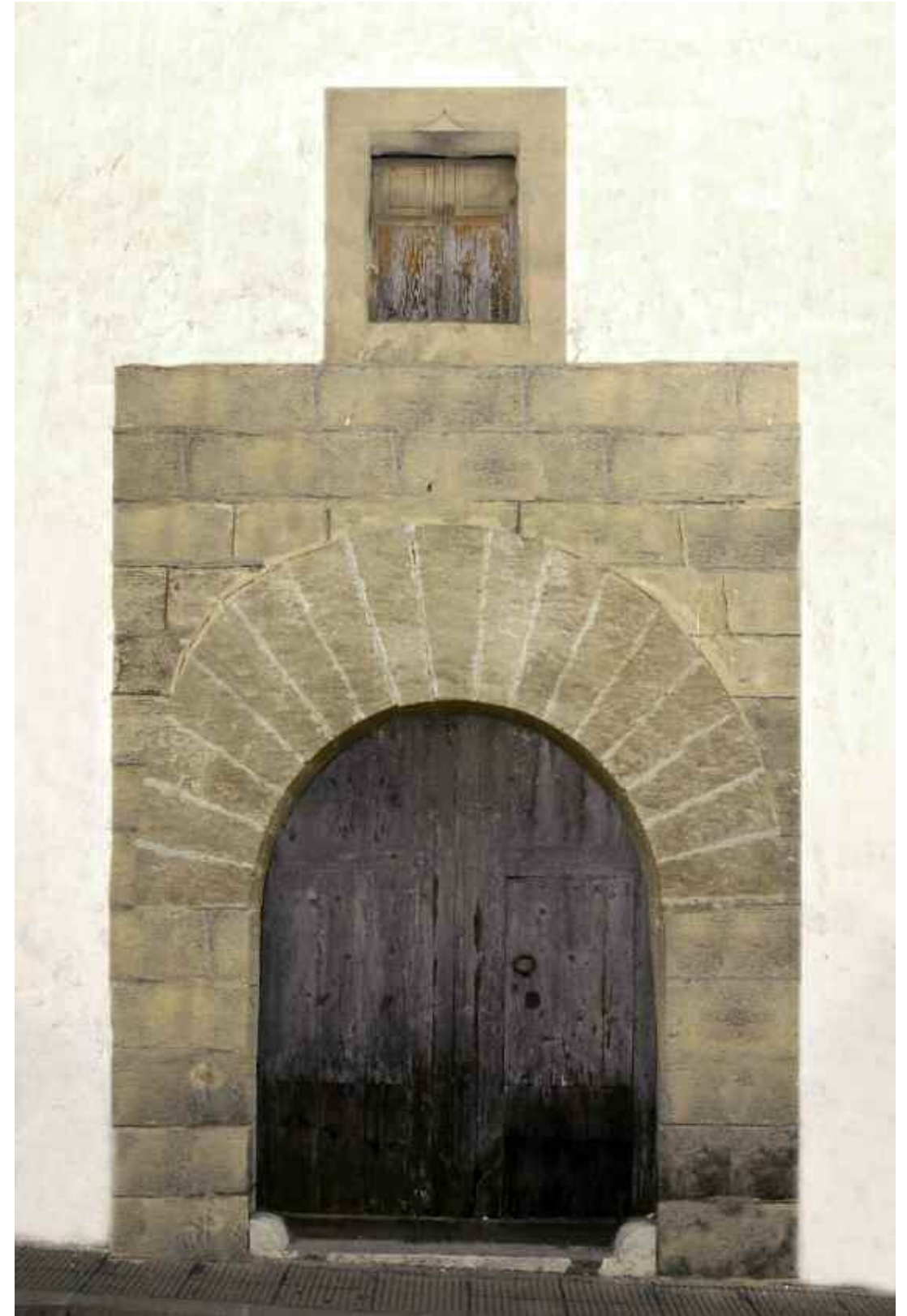

Aspecte original n°13

Carrer de Dalt

Carrer de la Divina Pastora

Carrer Doctor Moll (Carrer Fondo)

Carrer de l'Hostal

Finestra de la planta baixa nº 10

Casa restaurada

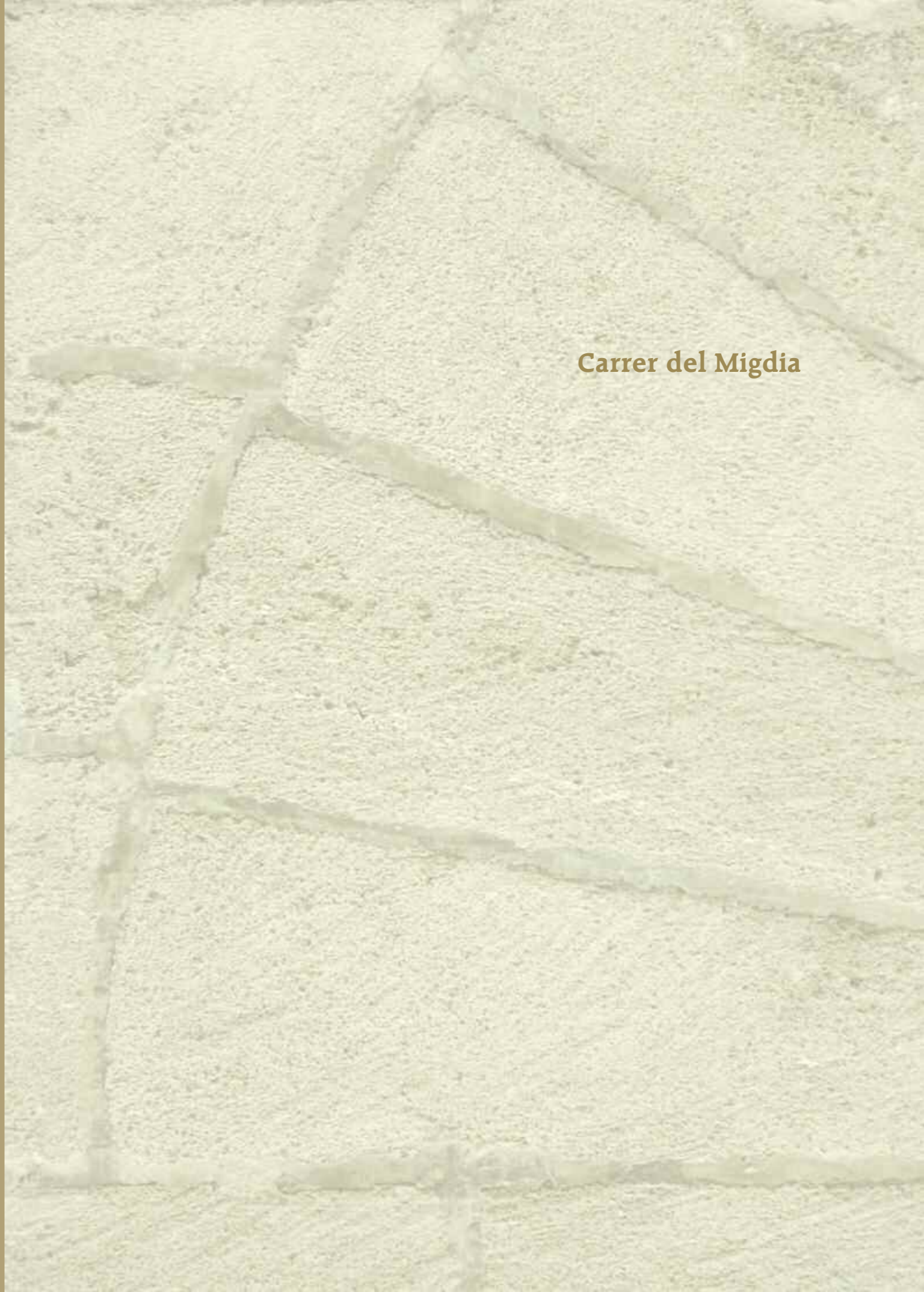

Carrer del Migdia

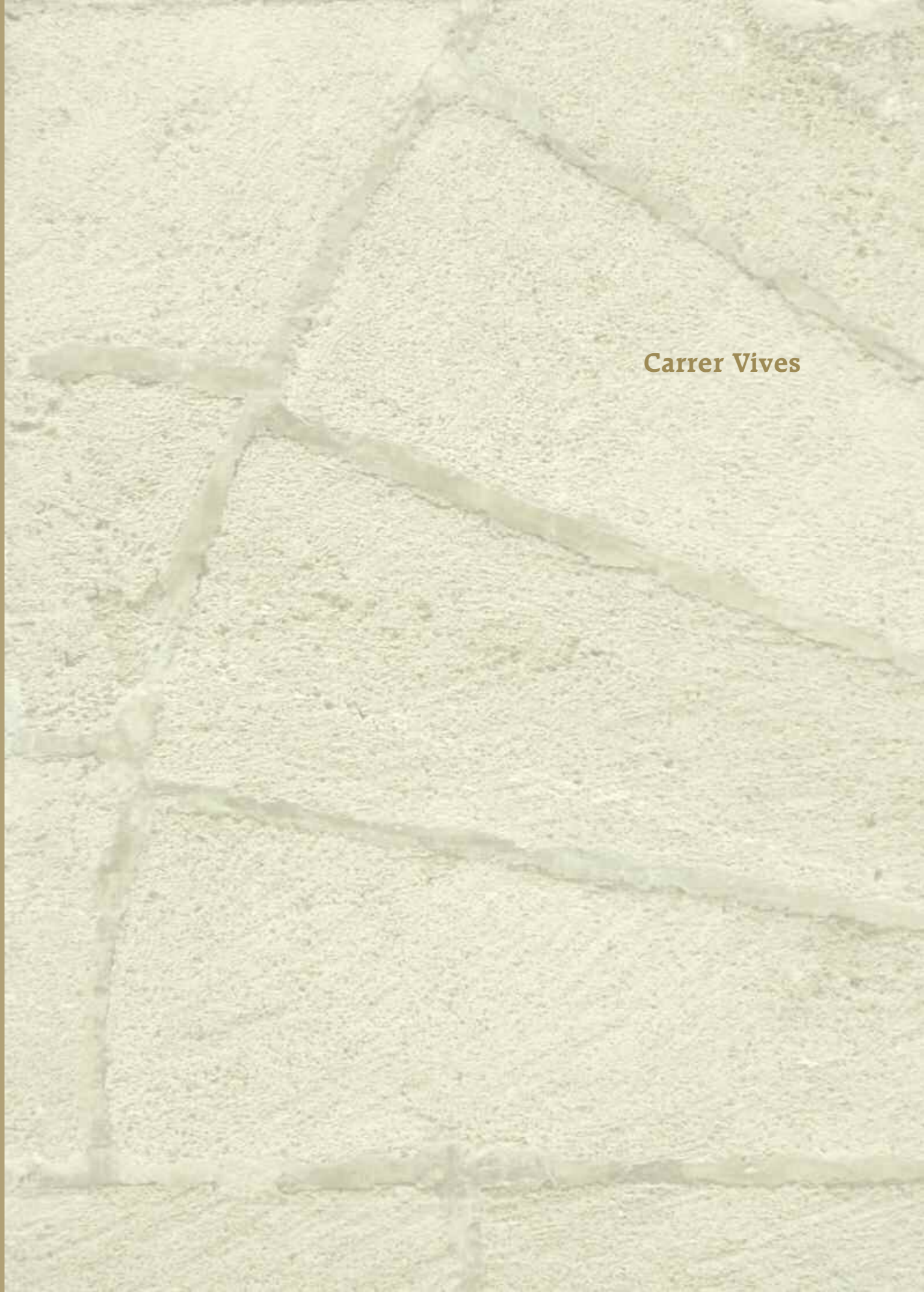

An aerial photograph of a street grid in Carrer Sant Josep (Carrer de la Sala). The image shows a network of streets forming a grid pattern. A solid olive-green vertical bar is positioned on the left side of the image. The text "Carrer Sant Josep (Carrer de la Sala)" is overlaid in the upper right quadrant of the grid.

Carrer Sant Josep (Carrer de la Sala)

Porta posterior de l'Ajuntament "La Sala". S. SVII

Carrer Vives

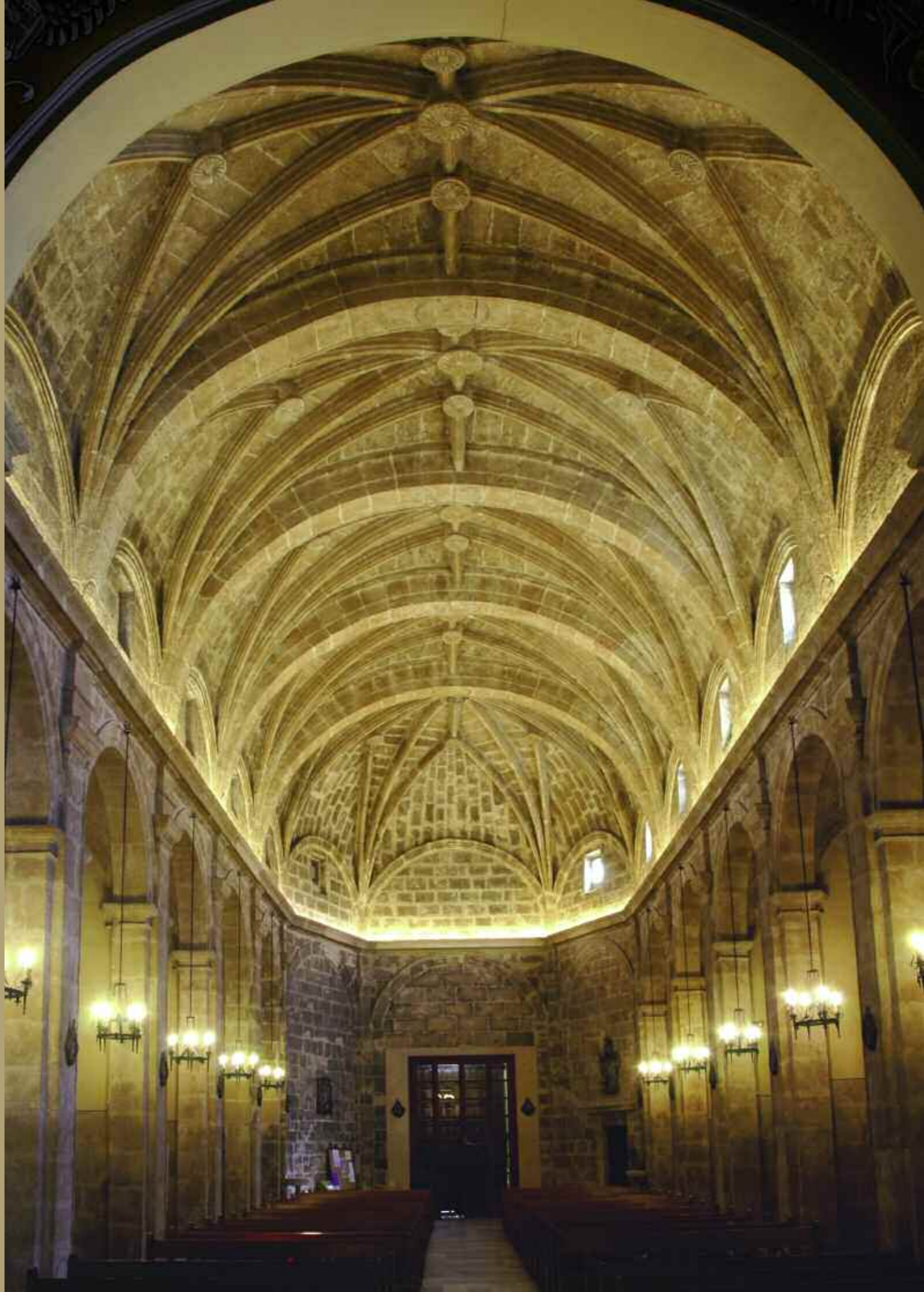

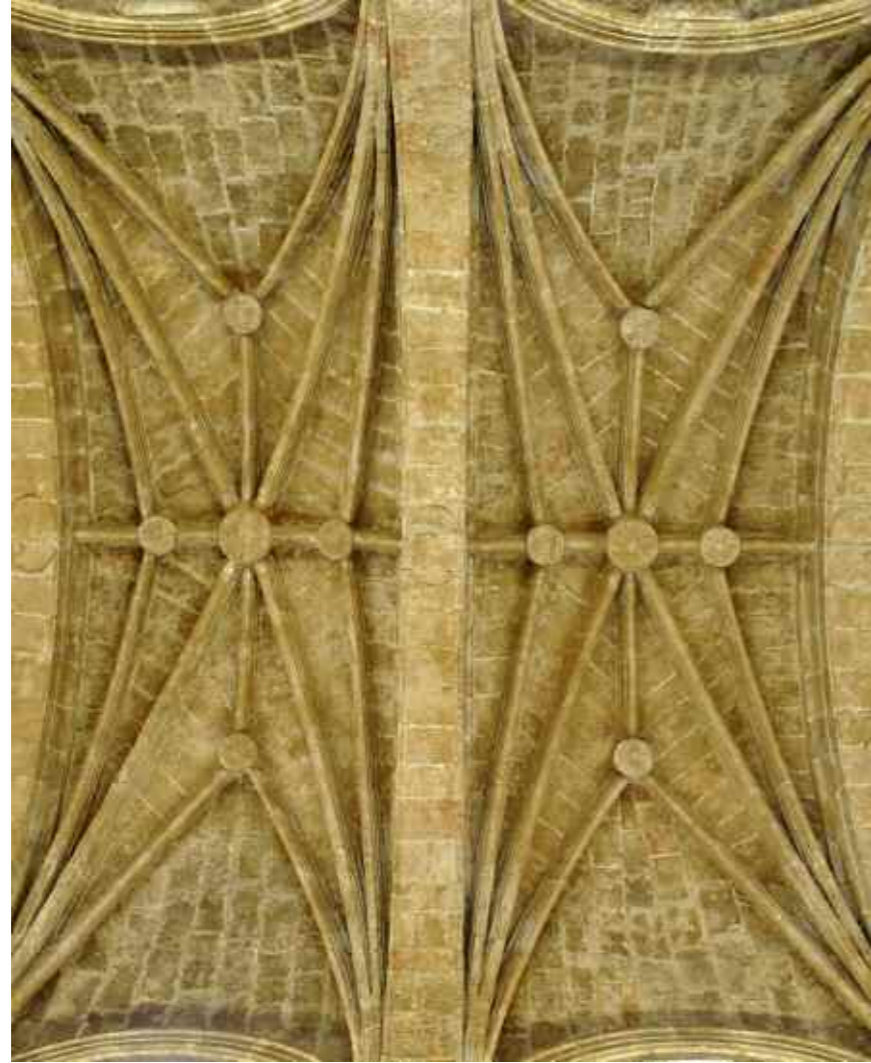
Casa restaurada

Església de Santa Caterina
S. XVI
Bé d'Interés Cultural

The image shows a close-up of a stone wall with a grid pattern of mortar joints. The stones are light-colored and rectangular. The mortar joints are a darker, reddish-brown color. A semi-transparent diagram of Gothic houses is overlaid on the wall. The diagram consists of several rectangular outlines, some of which are slightly offset from each other, creating a staggered grid pattern. The text "Plànol de les cases gòtiques" is written in a dark, serif font in the upper right quadrant of the image.

Plànol de les cases gòtiques

